

Szkoły tworzone przez Ursulę Ledóchowską (1865–1939) na terenie Polski w latach dwudziestych XX wieku jako odpowiedź na potrzeby edukacyjne

Schools created by Ursula Ledóchowska (1865-1939) in Poland in the 1920s
as a response to the educational needs

DOI 10.25951/9572

Wstęp

Każdy czas, każda epoka historyczna ma swoją wizję tego, czym powinna być edukacja, jak uczyć i wychowywać dzieci i młodzież, jakie działania podejmować, by młode pokolenie było jak najlepiej przygotowane do samodzielnego życia. Nie inaczej było w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Celem nadrzędnym działań na niwie edukacyjnej w tym okresie było odbudowanie „tkanki szkolnej”, która po odzyskaniu niepodległości nie prezentowała się najlepiej. Jak trafnie zauważa Wanda Garbowska: „państwo polskie stanęło wobec konieczności budowy nowego systemu oświaty (...). Dla narodu, który przez długi okres historyczny, niezwykle ważny dla formowania się nowożytnych organizmów państwowych i nowoczesnej cywilizacji, pozbawiany był własnej państwowości, rozdarty i dyskryminowany, budowa własnego szkolnictwa była zadaniem ogromnej wagi i niecierpiącym zwłoki. Jednocześnie była przedsięwzięciem bardzo złożonym i trudnym, zarówno ze względu na stan ekonomii wyzwolonego kraju, jak i możliwości kadrowe. Mimo tych trudności otwierała się dla Polski wielka szansa podjęcia w nowych warunkach zniweczonego przez słabość wewnętrzną i obcą przemoc historycznego dzieła Komisji Edukacji Narodowej” (Garbowska 1976).

Reforma jędrzejewiczowska (Łach 1998) miała usprawnić ten proces, ale nie tylko działania o charakterze legislacyjno-organizacyjnym były wówczas konieczne. Równie ważne było to, iż powstająca z gruzów Rzeczpospolita miała całkiem liczną grupę pedagogów (Kostkiewicz 2013), którzy rozumieli, że odbudowa kraju zaczyna się od odbudowy

społeczeństwa. Odbudowa zaś społeczeństwa to wykształcenie go i uświadomienie mu, że aby się odrodzić, należy inwestować w młode pokolenie, bo tylko to zapewnić może sukces w postaci powstania wspólnoty w pełni gotowej do przyjęcia odpowiedzialności za siebie, naród i przyszłość. Jedną z takich właśnie postaci była Urszula Ledóchowska.

Celem artykułu będzie udzielenie odpowiedzi na dwa pytania. Pierwsze: jakie szkoły i gdzie zakładała Matka Ledóchowska? Druga część artykułu ma dać odpowiedź na pytanie: czy obecność szkół prowadzonych przez urszulanki faktycznie przyczyniła się do odbudowy systemu polskiego szkolnictwa, a jeśli tak, to w jakim zakresie?

Do tej pory nie powstał żaden artykuł traktujący o tej tematyce, jakkolwiek w wydanej w roku 1978 publikacji Maria Piaszyk, w tomie 6. serii *Materiałów do Dziejów Kościoła w Polsce*, w rozdziale: *Żeńska grupa zakonna w Polsce międzywojennej na przykładzie Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego (Szarych Urszulanek)*, porusza dość obszernie kwestie szkół tworzonych przez Matkę Ledóchowską. W 1991 roku ukazała się również książka Urszuli Puczyłowskiej *Szkołę można pokochać* na temat działalności Szkoły Gospodarczej w Pniewach od początku jej istnienia, czyli od roku 1920 do 1939 i od 1945 do 1962. W innych publikacjach, np. *Historia Wychowania 1918–1945* Stefana Możdżenia pojawiają się informacje na temat prowadzonych przez siostry placówek szkolnych. W 2018 roku opublikowany został artykuł autorki niniejszej publikacji na temat systemu wychowania Matki Ledóchowskiej: *Julia Urszula Ledóchowska: system oddziaływań wychowawczych na przykładzie szkoły w Pniewach w latach 1920–1939*¹.

Poniższy artykuł, będący wnikliwą analizą materiału źródłowego, poczyniony metodą badawczą, jaką jest analiza treści, powinien dać odpowiedź na postawione pytania i jednocześnie zweryfikować hipotezę, iż działalność Ledóchowskiej w obszarze szkolnictwa nie była marginalna. A zatem publikacja jest wypełnieniem braku opracowania tego zagadnienia w literaturze.

Julia – Urszula Ledóchowska i początki jej zaangażowania w oświatę

Julia Ledóchowska przyszła na świat w Loosdorf 16 kwietnia 1865 roku, w rodzinie Polaka Antoniego Ledóchowskiego i jego drugiej żony Józefiny z rodu Salis Zizers, Austriaczki szwajcarskiego pochodzenia (Schmidt 2011). Dzieciństwo i wczesną młodość spędziła w Austrii. W roku 1883 Antoni wraz

¹ *Od inspiracji ku przeszłości. Wybrane zagadnienie współczesnej edukacji*, red. K. Kuszak, R. Chęciński, Poznań 2019, s. 274–301.

z Józefiną i córkami, przeprowadziła się do Lipnicy Murowanej, gdzie Julia dojrzewała do podjęcia decyzji o wstąpieniu do klasztoru. Stało się to w roku 1886, kiedy przekroczyła próg domu zakonnego sióstr urszulanek w Krakowie na Starowiślniej. W szkole prowadzonej przez Zgromadzenie była nauczycielką, a w roku 1904 została wybrana na przełożoną wspólnoty zakonnej. W 1907 roku opuściła Kraków i udała się do Petersburga, na zaproszenie ks. Konstantego Budkiewicza, by tam pracować w internacie gimnazjum świętej Katarzyny. W okresie pobytu nad Newą Matka podjęła również pracę na terenie szkoły. Stworzyła również swoją własną placówkę w Merentähti nad Zatoką Fińską, która świetnie prosperowała (Monkiewicz, 2007). Niestety wybuch I wojny światowej zmusił Ledóchowską do opuszczenia imperium rosyjskiego i do zamknięcia szkoły. Matka udała się do Sztokholmu i tam przebywała aż do roku 1920. W tym okresie Urszula zaangażowała się w pracę na różnych płaszczyznach, prowadziła np. działalność odczytową na terenie całej Skandynawii, mówiła na temat swojej ojczyzny. Podkreślała, jak bardzo ważna jest kwestia odzyskania przez Polskę niepodległości. W czasie odczytów pozyskiwała fundusze na rzecz Generalnego Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce². Równoległe z pracą na rzecz Komitetu w Vevey Matka podejmowała działalność na polu edukacyjnym i tak otworzyła szkoły: Szkołę Gospodarstwa Domowego w Aalborgu³ oraz Instytut Języków Obcych w Djursholmie⁴.

Po 1918 roku Ledóchowska, ciesząc się odzyskaniem niepodległości przez Polskę, podjęła decyzję o powrocie do ojczyzny. Udało się to w roku 1920, kiedy Matka miała już zgromadzone fundusze na zakup ziemi w Polsce, w Pniewach pod Poznaniem, gdzie planowała przenieść szkołę i sierociniec z Aalborgu oraz założyć dom dla nowo powstałej wspólnoty zakonnej, czyli sióstr Urszulanek Szarych Serca Jezusa Konającego⁵.

² W styczniu 1915 r. powstał Szwajcarski Komitet Generalny Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce. Miał siedzibę w Vevey pod Lozanną, jego twórcami byli Henryk Sienkiewicz, Ignacy Jan Paderewski. W strukturze tej pracowali również Antoni Osuchowski, Witold Czartoryski, Włodzimierz Czetwertyński, Maria Skłodowska-Curie, Władysław Mickiewicz, Szymon Askenazy, Gabriel Narutowicz. W latach 1915–1919 Komitet przekazał do Polski ok. 17 milionów franków szwajcarskich, fundusze zbierały 174 komitety lokalne (Zydek 2021).

³ Szkoła ta została uruchomiona w 1918 roku, a w roku 1920 została przeniesiona do Pniew.

⁴ W roku 1915 siostry otworzyły Instytut Języków Obcych – szkołę z internatem dla dziewcząt ze Skandynawii.

⁵ 7 VI 1920 Stolica Apostolska pozwoliła na przeniesienie erekcji domu z Petersburga na dom w Pniewach i przekształcenie wspólnoty w nowe zgromadzenie o charakterze apostołskim: Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego.

Szkolnictwo w Polsce międzywojennej

Powracająca do Polski Matka Ledóchowska wiedziała, że czeka ją tu wiele pracy. Miała zapał i konkretne plany, jak włączyć się w odbudowę zniszczonych po okresie Wielkiej Wojny ziem polskich. Jednym z obszarów, który chciała zagospodarować, była edukacja. A sytuacja w tym zakresie była bardzo trudna. Jak podaje Witold Wincenciak: „W pierwszych latach niepodległości brakowało właściwie wszystkiego: nauczycieli i szkół, podręczników i pomocy naukowych, sprzętu i opału” (Wincenciak 2000), ta sytuacja przekładała się także na odsetek analfabetów w pierwszym okresie po odzyskaniu niepodległości (spis ludności z 1921 roku) 33,1 % Polaków powyżej 10 roku życia nie potrafiło czytać i pisać (Przesmycka, Miłkowska 2011).

Powszechny obowiązek szkolny został w Polsce wprowadzony w życie dekretem Tymczasowego Naczelnika państwa Józefa Piłsudskiego z dnia 7 II 1919 roku, a zatwierdzony przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 VII 1919 r. Mówił o obowiązkowej nauce w siedmioklasowej szkole dla dzieci 7–14 lat (Szlawski 2009; Makarewicz 2016; Czepczyńska 2016). Jednak mimo tych początkowych ustaleń poczynionych w sprawie tworzenia zrębów systemu szkolnictwa trudno aż do roku 1931 mówić o jednorodnym planie tego, jak ma wyglądać szkolna struktura. Ustawa z 1932 roku przewidywała utworzenie systemu zbudowanego na: siedmioklasowej szkole powszechnej, sześcioklasowej szkole ogólnokształcącej, w skład której wchodziło gimnazjum, kończącej się małą maturą, oraz dwuletniego liceum, po którym zdawano maturę. Można było wybrać również edukację w liceum zawodowym lub trzyletnim liceum pedagogicznym. Młodzież miała ponadto do wyboru szkoły zawodowe czy kursy dające kwalifikacje zawodowe (Sadowska 1999).

Matka Ledóchowska próbowała rozeznaczyć potrzeby systemu oświatowego i zaczęła bardzo szybko otwierać szkoły w różnych miejscach kraju. Były to następujące placówki: Pniewy, Goździchów, Otorowo, Komorniki (szkoły powszechne), Warszawa, Sieradz, Ozorków, Kobryń, Bugaj pod Ozorkowem (szkoły powszechne prywatne), Sieradz, Czarny Bór (szkoły powszechne publiczne). Siostry prowadziły również Szkołę Gospodarczo-Społeczną (Czarny Bór), Szkołę Gospodarstwa Domowego (Pniewy), oraz liczne kursy zawodowe (Możdzeń 2006).

Szkolnictwo Sióstr Urszulanek

Szkoły powszechnie

Podstawowym zadaniem w sferze pracy oświatowej było prowadzenie przez urszulanki szkół powszechnych. Nie było ich wprawdzie zbyt wiele, ale na przestrzeni lat 1920–1938 siostry pracowały w kilku takich placówkach.

Najstarszą z nich była przyzakładowa, utrzymywana przez zgromadzenie, szkoła siedmioklasowa w Pniewach. Istniała od roku 1920 do 1927. Kolejna, także przyzakładowa i siedmioklasowa, funkcjonowała w Goździchowie. Przyjmowała uczniów do roku 1929. Trzecią tego typu szkołę założyły urszulanki w Otorowie. Powstała w roku 1926, początkowo kształciła dzieci w systemie pięcioklasowym, później przekształciła się w szkołę siedmioklasową. Czwartą placówkę powszechną, przyzakładową, prowadziły siostry w Komornikach, w powiecie wieluńskim. Była to placówka czteroklasowa, funkcjonująca do roku 1936 (Piaszyk 1978). Określenie „przyzakładowe” odnosi się do faktu, że wszystkie one powstawały tam, gdzie funkcjonowały zakłady opiekuńczo-wychowawcze dla dzieci. Chodziło zatem o to, by podopieczni mogli pobierać naukę na miejscu, bez konieczności uczęszczania do szkół publicznych.

Drugim rodzajem szkół były te niezwiązane z zakładami, utrzymywane przez zakonnice z opłat uiszczanych przez rodziców uczniów. Takie szkoły były trzy. Siedmioklasowa w Warszawie, która funkcjonowała od 1924 do 1939. Kolejną prowadziły siostry w Sieradzu. Była to szkoła, która otrzymała zatwierdzenie władz szkolnych dopiero w 1934 roku, przyjęła nazwę Prywatnej Koedukacyjnej Szkoły Powszechnej Zgromadzenia SS Urszulanek SJK w Sieradzu. Była to szkoła wyżej zorganizowana – III stopnia. Prowadzono w niej sześć klas, gdyż z szóstej klasy uczniowie przechodzili do gimnazjum. W kronice szkolnej czytamy, że liczba uczniów nie przekraczała 80 osób, personel szkoły liczył 8 osób.⁶ Z placówki korzystały wyłącznie dzieci inteligencji i z warstw zamożnych, ze względu na to miała ona charakter wybitnie ekskluzywny. Szkoła ta była również miejscem, gdzie organizowano rekolekcje dla dzieci i ich rodziców. Analizując kronikę szkolną można znaleźć informacje na temat działalności prospołecznej uczniów podejmowanej na rzecz podopiecznych bezpłatnej, prowadzonej przez urszulanki, ochronki dla dzieci.

Bardzo podobny charakter miała prowadzona przez siostry koedukacyjna szkoła w Kobryniu. Naukę w niej pobierały dzieci wywodzące się z zamożnych

⁶ Kronika szkolna 1927–1933, Archiwum domu w Sieradzu.

środowisk. Była to niewielka szkoła, pracowało w niej ogółem 5 osób (kierownictwo, nauczycielki, woźna). Założenie szkoły miało na celu nie tylko nauczanie i wychowanie młodego pokolenia, lecz również uzyskanie wpływu na miejscową inteligencję i wciągnięcie jej do prac społecznych i charytatywnych (Piaszyk 1978).

Kolejną zorganizowaną przez zgromadzenie szkołą powszechną była placówka prowadzona pod Ozorkowem. Korzystały z niej głównie młodsze dzieci z rodzin robotniczych, które ubiegały się o jej założenie ze względu na sporą odległość do Ozorkowa. Początkowo była to placówka dwuklasowa, potem jednoklasowa. Uczęszczało do niej 70 dzieci.⁷

Urszulanki prowadziły również publiczne szkoły powszechne. Jedną z nich była szkoła w Sieradzu. Szkoła ta powstała z inicjatywy Matki Ledóchowskiej, która to zwróciła się do władz miejskich z propozycją odbudowy poklasztornego budynku, w którym już mieściła się szkoła powszechna nr 1, i dobudowanie do niej bocznego skrzydła, w zamian za przejęcie odpowiedzialności finansowej za placówkę przez władze miejskie. Z podobną prośbą o etaty nauczycielskie dla siostr Matka wystąpiła do MWRiOP. Za jej prowadzenie siostry były odpowiedzialne do roku szkolnego 1929/30, potem przeszła ona w ręce świeckie. W czasie kiedy była zarządzana przez Zgromadzenie, uczęszczało do niej ok. 500 dzieci najbliższej mieszkających (Piaszyk 1978). Z dobudowanego przez urszulanki budynku szkolnego korzystało także przez pewien czas bezpłatnie przedszkole przeznaczone dla biednych dzieci⁸.

Placówką o podobnym charakterze była szkoła w Czarnym Borze koło Wilna. Siostry objęły ją w 1927 roku i stanowiły kierownictwo przez dziesięć lat. Adresowana była do dzieci z rodzin głównie rolniczych, które mieszkaly najbliżej. Była to placówka wyżej zorganizowana, gdzie liczba uczniów dochodziła do trzystu. Obie szkoły przejęły siostry dzięki własnym staraniom, na skutek objęcia inicjatywy związanej z odbudową budynków szkolnych, w zamian za trud podnoszenia infrastruktury szkolnej z gruzów; otrzymując zgodę władz na ich prowadzenie i obsadzanie etatów nauczycielskich odpowiednio przygotowanymi do tego siostrami (Piaszyk 1978). Szkoły, które prowadziły siostry, miały różny charakter i były przeznaczone dla szerszych warstw społecznych. Placówki o charakterze ekskluzywnym nie były liczne, a co za tym idzie – nie obejmowały większej liczby dzieci.

Należy podkreślić, że oprócz prowadzenia szkół powszechnych zakonnice pracowały także w charakterze nauczycielek przedmiotów ogólnych w pań-

⁷ Sprawozdanie z pracy domu w Ozorkowie r. 1930/31, AGUsjk Pniewy.

⁸ Pismo inspektor szkolnego do przełożonej domu z dnia 9 X 1930 roku ADS.

stwowych i publicznych szkołach, zarówno średnich jak i powszechnych. W państwowych szkołach średnich pracowały np. w Sieradzu czy Kobryniu, a w szkołach powszechnych uczyły w Ozorkowie i w Sieradzu. Dodać należy, że przez pewien czas zgromadzenie odpowiadało za prowadzenie kursów w zakresie szkoły powszechnej dla dorosłych w Otorowie.

Szkoły zawodowe

Szkolenie zawodowe prowadzone było zasadniczo dwutorowo. Po pierwsze prowadzono szkolenia dające pełne kwalifikacje zawodowe ze świadectwem czeladniczym oraz szkolenia przyuczające w danym zawodzie. Szkolono w następujących dziedzinach: krawiectwo, hafciarstwo, tkactwo, trykotarstwo, guzikarstwo, gospodarstwo domowe.

Pod koniec lat trzydziestych szare urszulanki dysponowały jedenastoma ośrodkami, które obejmowały swą działalnością sto osiemdziesiąt pięć osób. W Komornikach, Łęczycy, Horodcu, Janowie na Polesiu działały ośrodki dające pełne kwalifikacje zawodowe. Adresowane były głównie do dziewcząt, gdyż prowadziły szkolenia w zakresie kroju i szycia. W Sieradzu prowadzone były pracownie hafciarstwa i krawiectwa, uczono również tkactwa w tkalni urszulanek. W Lipnicy i Sokolnikach prowadzono zajęcia w zakresie szycia, haftu oraz gospodarstwa domowego. W Czarnym Borze uczono nie tylko gospodarstwa domowego, lecz także ogrodnictwa, uprawy roli i hodowli zwierząt. W Warszawie przy szkole powszechnej prowadzono kurs zawodowy z zakresu trykotarstwa i guzikarstwa. Dla kończących szkołę dziewcząt organizowano kursy gospodarstwa domowego w Oltarzewie pod Warszawą. Największą wartość na rynku pracy posiadały kursy dające pełne kwalifikacje zawodowe (Piaszyk 1978).

Do szkolenia zawodowego zaliczyć można też kursy adresowane do wychowawczyń zakładów opiekuńczo-wychowawczych. Warto podkreślić również rolę, jaką odegrały „szare siostry” (popularne określenie Urszulanek SJK) w prowadzeniu Uniwersytetu Ludowego w Mołodowie na Polesiu. Były to niedzielne wykłady dla dorosłej młodzieży, nie dawały one formalnych uprawnień zawodowych, jednak wydatnie przyczyniały się do podniesienia poziomu wiedzy ogólnej, do szerzenia oświaty (Piaszyk 1978).

Szkoły średnie

W okresie dwudziestolecia międzywojennego zakony żeńskie prowadziły szkoły średnie bardzo często. I tak, według ówczesnych statystyk, w roku 1937 zakonnice odpowiadały ogółem za sto czterdzieści pięć szkół średnich

i zawodowych. Pomimo to szare urszulanki nie przodowały wśród zgromadzeń zakonnych prowadzących tę działalność, ponieważ liczba utrzymywanych przez nie szkół średnich nie przekraczała nigdy trzech istniejących jednocześnie (Piaszyk 1978). Były to głównie szkoły gospodarcze. Najstarsza z nich powstała w 1920 roku w Pniewach. Była ona oparta na koncepcji szkoły założonej w Skandynawii (Olbrycht 2012), a także na systemie „uczenie przez działanie”, znanego z teorii Johna Deweya (Puczyłowska 1991). Jak podaje Maria Piaszyk, była to szkoła jednoroczna. Z późniejszej dokumentacji⁹ wynika, że dała początek jednorocznej Szkole Przysposobienia w Gospodarstwie Domowym. Tę zaś szkołę przekształcono w r. 1938 na jednoroczną Szkołę Przysposobienia w Gospodarstwie Rodzinnym. Była to szkoła drugiego stopnia, której udzielono uprawnień państwowych w 1939 r. Obok szkoły jednorocznej powstało w Pniewach w 1924 roku dwuletnie Prywatne Seminarium Gospodarstwa Domowego, które przekształcono w r. 1929 na trzyletnie Prywatne Seminarium Nauczycielek Gospodarstwa. To zaś zamieniono w r. 1938 na Prywatne Liceum Gospodarcze i nadano mu prawa państwowe w r. 1939. Obie szkoły wraz z istniejącym przy nich internatem nosiły nazwę Zakładu św. Olafa, nadaną przez Matkę Ledóchowską jako wyraz wdzięczności dla społeczeństwa skandynawskiego za uzyskane w Norwegii fundusze (Piaszyk 1978). Z opisu widać wyraźnie, że losy placówki były skomplikowane, jakkolwiek szkoła działała aż do 1962 roku, kiedy to została – jak wiele placówek katolickich – upaństwowiona.

Na obszarze województwa poznańskiego zgromadzenie posiadało jeszcze jedną podobną placówkę – założoną w 1925 roku – Szkołę Gospodarczą w Otorowie. Z zapisek Matki (bo tylko one się zachowały) wynika, że była to szkoła o niższym poziomie organizacji, raczej „kursa gospodarstwa domowego dla pańienek nie mających sześciu klas gimnazjalnych”¹⁰.

Niestety szkoła ta borykała się z różnego rodzaju problemami, takimi jak mała ilość uczennic czy trudności finansowe.

Ciekawą placówką prowadzoną w powiecie trocko-wileńskim w Czarnym Borze była szkoła średnia adresowana do kobiet chcących uzyskać kwalifikacje do kierowania internatami. Warto w tym miejscu podkreślić fakt, że pomoc w opracowaniu programu nauczania tej placówki okazała Helena Radlińska,¹¹

⁹ Pisma Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego z roku 1937 i 1938. AGUsjk Pniewy.

¹⁰ Ledóchowska, U. *Kronika* (1924–1938), wpis z dnia 27 II 1925r. AGUsjk Pniewy.

¹¹ Helena Radlińska (1879-1954) polski pedagog społeczny, prekursorka tego nurtu w pedagogice. Autorka dzieł *Praca oświatowa: jej zadania, metody, organizacja* oraz

promotorka pracy magisterskiej s. Heleny Leśniewskiej, pierwszej dyrektorki szkoły, która to szkoła była jedną z pierwszych tego typu w okresie międzywojnia. Ostatecznie przyjęła ona nazwę Szkoły Gospodarczo-Społecznej, miała bardzo bogaty program nauczania. Obok przedmiotów ogólnych, takich jak historia, literatura, religia itp., i zawodowo-teoretycznych, jak towaroznawstwo, rachunkowość, księgowość, chemia, itp., przewidywała on przedmioty pedagogiczne: psychologię, naukę o dziecku, pedagogikę, teorię wychowania gromadnego, higienę. Program obejmował również kształcenie praktyczne w zakresie gospodarstwa domowego, czyli naukę kroju, szycia, gotowania, przetwórstwa, piekarstwa, prania, prasowania itp. Ten profil miał zapewnić pracownikom ogólną orientację w całokształcie życia zakładu. Warunkiem przyjęcia do szkoły było ukończenie 16 lat oraz legitymowanie się posiadaniem wykształceniem na poziomie sześciu klas szkoły średniej ogólnokształcącej. Niestety z powodu trudności z późniejszym zatrudnieniem byłych słuchaczek szkoły musiała ona zostać w roku 1933 zlikwidowana (Piaszyk 1978).

Urszulanki prowadziły jeszcze jedną szkołę średnią w Otorowie. Funkcjonowała od roku szkolnego 1936/37. Były tam na początku pewne kłopoty z obsadzeniem odpowiednio wykwalifikowanych nauczycielek, ale ostatecznie MWRiOP¹² nadał szkole prawa państwowe, co zapewniło jej dalszy rozwój na dość wysokim poziomie. Wyposażona była w pomoce naukowe, a z czasem zatrudniała też wystarczającą liczbę odpowiednio przygotowanej kadry nauczycielskiej (Piaszyk 1978).

Szkolnictwo średnie nie było jednak zbyt znaczące w ofercie edukacyjnej urszulanek. Było to związane z brakiem odpowiedniej liczby personelu zakonnego legitymującego się wymaganymi kwalifikacjami. Wynikająca stąd konieczność angażowania płatnych sił nauczycielskich podnosiła znacznie koszty utrzymania szkoły, co uniemożliwiało wprowadzanie obniżek opłat za naukę. Siostrzom zależało na tym, by w szkołach mogły pobierać naukę dzieci nie tylko osób zamożnych, ale także te z biedniejszych grup społecznych. Zgromadzenie nie dysponowało wystarczającymi funduszami na zniżki czy kształcenie darmowe, co w sposób nieunikniony czyniło z nich palcówki o charakterze ekskluzywnym. Urszulanki mogły zatem w tamtych warunkach prowadzić szkoły średnie tylko o tyle, o ile było to konieczne dla zapewnienie bytu materialnego placówkom (Piaszyk 1978).

Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego. Twórczyni powstałego w roku 1925 Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej (Cichosz 2014).

¹² Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Podsumowanie

Szkół prowadzonych przez urszulanki było ogółem trzynaście: powszechnych, średnich i zawodowych. Powstawały w miejscach, gdzie siostry przejmowały różnego rodzaju pałcówki. Pewna ich część były to tzw. szkoły zakładowe. Ilość szkół urszulańskich nie była oszalałająca, przy ogólnej sumie szkół np. powszechnych których w roku szkolnym 1925/26 było 25 967 i prywatnych 1 071 (MWRiOP 1927), jednak ich obecność przyczyniła się do walki z analfabetyzmem. Wypełniały one białe plamy na mapie placówek szkolnych II Rzeczypospolitej. Okres dwudziestolecia międzywojennego był czasem trudnym, jeśli chodzi o sytuację społeczną i edukacyjną, dlatego też każda szkolna placówka, która powstawała w tamtym czasie, przyczyniała się do tworzenia systemu szkolnictwa polskiego. Celem głównym istnienia zgromadzenia zakonnego Sióstr Urszulanek Szarych nie była tylko praca edukacyjna, choć była ona ważną częścią działalności urszulanek. Siostry, które dopiero od roku 1920 pracowały na terenie Polski, nie były w stanie w tak krótkim czasie utworzyć dużej sieci swoich placówek, jednak determinacja, z jaką tworzyły szkoły, była olbrzymia, i mimo tego, że ich liczebność była niewielka, na pewno przyczyniły się do podniesienia poziomu edukacji w ogóle. Szczególnie ważną placówką była Szkoła Gospodarcza w Pniewach, która istniała aż do lat 60. XX wieku, oraz druga, bardzo ciekawa placówka, choć istniejąca tylko do roku 1933 – Szkoła Gospodarczo-Społeczna w Czarnym Borze. Puentą rozważań niech będzie myśl, że mimo iż ilość szkół prowadzonych przez urszulanki lub tych, w których pracowały, nie była w okresie międzywojnia bardzo duża, to jednak jakość nauczania była w nich wysoka i na pewno przyczyniły się one do walki z analfabetyzmem i brakiem wykształcenia – szczególnie zawodowego – wśród polskiej młodzieży.

BIBLIOGRAFIA:

Źródła:

Ledóchowska U., *Kronika* (1924–1938), wpis z dnia 27 II 1925r, AGUsjk Pniewy. Kronika szkolna 1927–1933, Archiwum domu w Sieradzu.

Pismo inspektora szkolnego do przełożonej domu z dnia 9 X 1930 roku, Archiwum domu w Sieradzu.

Pisma Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego z roku 1937 i 1938, AGUsjk Pniewy.

Sprawozdanie z pracy domu w Ozorkowie – r. 1930/31, AGUsjk Pniewy.
Szkoły powszechne Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1925/26, MWRiOP,
Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych 1927.

Opracowania:

- Cichosz M. (2014), *Pedagogika społeczna. Zarys problematyki*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Czeczpyńska E. (2016), *Kształtowanie się jednolitego systemu oświaty w II Rzeczypospolitej*, „Studia Prawnicze KUL”, 4 (68), s. 33–51.
- Garbowska W. (1976), *Szkolnictwo powszechne w Polsce 1932–1939*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kostkiewicz J. (2013), *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Łach T. (1998) *Reforma „jędrzejewiczowska” a nowe podstawy programowe*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne”, nr 2, s. 141–166.
- Makarewicz R. (2016), *Dydaktyka i wychowanie w szkołach wiejskich w okresie dwudziestolecia międzywojennego na przykładzie szkół powszechnych gminy Grabów*, „Biuletyn Historii Wychowania”, 34, s. 117–133.
- Monkiewicz E. (2007), *Wspomnienia z dawnych czasów*, w: *Wspomnienia z Petersburga i Merentähti*, Warszawa: Zgromadzenie Sióstr Urszulanek SJK, s. 5–36.
- Możdżeń S. (2006), *Historia wychowania 1918–1945*, Sandomierz: Wydawnictwo i Drukarnia Diecezji Sandomierskiej.
- Olbrycht K. (2012), *Pedagogia szarych urszulanek*, w: J. Kostkiewicz (red.), *Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność T. 1*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 537–566.
- Piaszyk M. (1978), *Żeńska grupa zakonna w Polsce międzywojennej na przykładzie Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego (Szarych Urszulanek)* w: M. Piaszyk, G. Kasperk (red.), *Zakony żeńskie w Polsce międzywojennej*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, s. 7–281.
- Przesmycka E., Miłkowska E. (2011), *Wzorcowe szkoły wiejskie jedno- i dwuklasowe z okresu międzywojennego w Polsce*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajoznawczych”, OL PAN, s. 168–176.
- Puczyłowska U. (1991), *Szkołę można pokochać. Dzieło bł. Urszuli Ledóchowskiej*, Szczecin: Szczecińskie Wydawnictwo Diecezjalne „Ottonianum”.
- Schmidt S.K., (2011), *Święta Urszula Ledóchowska Polka i Europejka. Językowy wymiar osobowości*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Sadowska J. (1999), *Jędrzejewiczowska reforma oświaty 1932–1933*, Białystok: Uniwersytet w Białymstoku.

- Szlawski D. (2009), *Organizacja i struktura szkolnictwa powszechnego w Łodzi w okresie międzywojennym*, „Rocznik Łódzki” T. LVI, s. 116–133.
- Wincenciak W. (2000), *Oświata łomżyńska okresu międzywojennego (1918–1939)*, „Studia Łomżyńskie”, T. XI, s. 23–45.
- Zydek S. (2019), *Julia – Urszula Ledóchowska: system oddziaływań wychowawczych na przykładzie szkoły w Pniewach w latach 1920–1939*, w: K. Kuszak, R. Chęciński (red.), *Od inspiracji ku przeszłości. Wybrane zagadnienie współczesnej edukacji*, Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Poznańskiego, s. 274–301.

STRESZCZENIE

Matka Urszula Ledóchowska, założycielka zgromadzenia Sióstr Urszulanek Szarych, była osobą zasłużoną dla Kościoła katolickiego, ale była również osobą, która przyczyniła się do odbudowy polskiego systemu oświaty po Wielkiej Wojnie. Ledóchowska zaraz po powrocie ze Skandynawii w roku 1920 próbowała – tam gdzie istniała taka potrzeba – zakładać różnego typu szkoły. Liczba szkół urszulańskich w latach 20. i 30. XX wieku nie była imponująca (jedynie trzynaście placówek), jednak należy zauważyć, iż każda szkoła stworzona w tamtym okresie była ważną inicjatywą: przyczyniała się do walki z analfabetyzmem, podnosiła jakość życia polskiego społeczeństwa. Szczególnie istotne były szkoły powszechne oraz zawodowe.

Urszulańskie placówki edukacyjne to szkoły w: Pniewach, Goździchowie, Otorowie, Komornikach (szkoły powszechne), Warszawie, Sieradzu, Ozorkowie, Kobryniu, Bugaju pod Ozorkowem (szkoły powszechne prywatne), w Sieradzu, Czarnym Borze (szkoły powszechne publiczne). Siostry prowadziły również Szkołę Gospodarczo-Społeczną (Czarny Bór), Szkołę Gospodarstwa Domowego (Pniewy) oraz liczne kursy zawodowe.

Celem artykułu było udzielenie odpowiedzi na dwa pytania: 1. jakie szkoły i gdzie zakładała Matka Ledóchowska oraz 2. czy obecność szkół prowadzonych przez urszulanki faktycznie przyczyniła się do odbudowy systemu polskiego szkolnictwa, a jeśli tak, to w jakim zakresie?

Udzielając odpowiedzi na te pytania należy podkreślić, iż celem istnienia zgromadzenia zakonnego Sióstr Urszulanek Szarych nie była tylko i wyłącznie praca edukacyjna. Siostry, które dopiero od roku 1920 pracowały na terenie Polski, nie były w stanie w tak krótkim czasie utworzyć dużej sieci swoich placówek, jednak determinacją, z jaką tworzyły szkoły, była olbrzymia i mimo to, że ich liczebność była niewielka, to z pewnością przyczyniły się do podniesienia poziomu edukacji.

SŁOWA KLUCZOWE: Urszula Ledóchowska, szkoły powszechne, szkoły średnie, szkoły zawodowe, oświata w okresie międzywojennym

SUMMARY

Mother Ursula Ledochowska, founder of the Congregation of the Ursuline Sisters of the Grey, was a person of merit for the Catholic Church, but she was also someone who contributed to the reconstruction of the Polish educational system after the Great War. As soon as she returned from Scandinavia in 1920, Ledóchowska tried to establish various types of schools wherever there was a need. The number of Ursuline schools in the 1920s and 1930s was not impressive, since there were only thirteen institutions.

Ursuline educational institutions were schools in: Pniewy, Goźdzychow, Otorow, Komorniki (common schools), Warsaw, Sieradz, Ozorków, Kobryn, Bugaj near Ozorków (private common schools), in Sieradz, Czarny Bor (public common schools). The sisters also ran Economic and Social School (Czarny Bór), School of Household (Pniewy), and numerous vocational courses.

The purpose of this article was to answer two questions. The first was to find out what kind of schools and where did Mother Ledóchowska establish them? The second was to answer the question: did the presence of schools run by Ursulines actually contribute to the reconstruction of the Polish educational system, and if so, to what extent?

In answering these questions, it should be emphasized that the purpose of the Congregation of the Ursuline Sisters of the Grey Nuns was not only educational work. The Sisters, who had been working on the Polish territory only since 1920, were not able to establish a large network of educational institutions in such a short period of time; however, the determination with which they created schools was enormous and despite the fact that their number was small, they certainly contributed to raising the level of education.

KEYWORDS: Urszula Ledóchowska, common schools, secondary schools, vocational schools, education in the interwar period

